

коли майбутній учитель з об'єкта виховного впливу перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності: самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою" [4: 40].

Складовими виховання індивідуальності майбутнього вчителя є розвиненість на достатньому рівні професійних якостей (педагогічна діяльність, самоосвіта, професійне самоусвідомлення, професійна спрямованість, педагогічна майстерність, педагогічне мислення, відповідальність, професійна усталеність, ціннісне ставлення до майбутньої професії) та індивідуальних якостей (спрямованість на професію вчителя, любов до дітей, організаторські схильності, комунікативні схильності, соціальні якості, самооцінка, самовиховання, саморозвиток, емоційно-вольові якості) студента вищого навчального закладу.

Проблема виховання індивідуальності майбутнього вчителя багатогранна та потребує подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гребенюк О. С. Педагогика индивидуальности. – Калининград, 1995. – 575 с.
2. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987. – 197 с.
3. Меньшикова Л. В. Психологические закономерности развития индивидуальности студентов в вузе: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00. 01. Новосиб. гос. пед. ин-т. – Н., 1998. – 380 с.
4. Осіпова Т. Ю. Формування професійно орієнтованої особистості майбутнього вчителя: Дис. ... канд. пед. наук: Захищена 22.12.2001; Затв.: 12.06.2002. – О., 2001. – 248 с. – С. 181 – 248.
5. Маслоу А. Самоактуализация // Психология личности: Тексты. –М., 1982.

УДК 378

Ю.І. Завалевський

ПЕДАГОГІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ЙОГО ФОРМУВАННЯ ЯК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ

У статті окреслено педагогічні можливості пошукової діяльності вчителя у процесі його формування як конкурентоспроможного фахівця.

The article defines the pedagogical possibilities of the teacher's research activity in the process of their development as a competitive specialist.

Модернізацію української освіти, зміст якої визначено національною Доктриною освіти України обумовлено розвитком ринкових відносин у сфері освіти, а також необхідністю випередження професійною педагогічною освітою запитів педагогічної практики. Стратегічний розвиток української системи освіти зумовлює визначення основної мети професійної освіти – зробити її конкурентоздатною серед систем освіти передових країн світу. Це потребує перегляду певних поглядів на підготовку сучасного вчителя як кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці.

Метою статті є опис дослідження щодо підготовки конкурентоспроможного фахівця з орієнтацією на зміни умов педагогічної підготовки, а також умов експертизи, контролю та аналізу її результатів; окреслення необхідних складових цілісного процесу навчання (критерії й показники, освітня програма).

Сьогодні в освіті існує **протиріччя** між розумінням конкурентоспроможності майбутнього вчителя як невід'ємної якості фахівця і реально існуючим достатньо низьким рівнем конкурентоспроможності майбутніх учителів, що свідчить про недостатню увагу до формування даної якості у вузах. Як показали результати нашого дослідження, серед різних

видів педагогічної діяльності, котрі впливають на формування конкурентоспроможності особистості, викладачі вузів виділяють організаторську діяльність як одну з найсуттєвіших. На другому місці – експертно-аналітична. Пошукову і творчу діяльність назвали 11,4 % педагогів. Такий відсоток дозволяє зробити висновок, що можливості даної діяльності у процесі формування конкурентоспроможності недооцінені і не використовуються повною мірою викладачами вузів [5]. Тому проблема організації творчої діяльності в процесі формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця є сьогодні особливо **актуальною**.

Дослідження показали, що підготовка конкурентоспроможного фахівця має супроводжуватися зміною умов педагогічної підготовки в цілому, а також умов експертизи, контролю та аналізу її результатів. Так, в основному, необхідна зміна орієнтації змісту підготовки вчителя з акцентом на:

- особистісний розвиток майбутнього фахівця в цілому;
- забезпечення педагогічного процесу системою ефективних діагностичних, контролювальних і оцінювальних методик;
- приведення у відповідність вимог, що пред'являються фахівцю ринком праці і готовністю викладачів до підготовки конкурентоздатного фахівця-випускника;
- перехід від системи, оцінки рівня підготовки фахівця, що склалася, до орієнтації вчителів на адекватну оцінку своїх професійних якостей.

Значущість вирішення завдань формування конкурентоспроможності вчителя, неопрацьованість умов його формування в процесі вузівської і післявузівської підготовки стали підставою для виявлення протиріччя між необхідністю формування конкурентоспроможності вчителя і реальним станом вирішення цього питання в теорії і практиці.

У межах дослідження проблеми формування конкурентоспроможного вчителя в процесі пошукової діяльності ми виділили наступні необхідні складові цілісного процесу:

- критерії і показники конкурентоспроможності вчителя як основи діагностики формування даної якості;
- освітня програма, спрямована на освоєння знань і умінь пошукової діяльності, як засіб формування конкурентоспроможного вчителя і усвідомлення ним необхідності формування даної якості;
- вчитель, залучений до пошукової діяльності, є її суб'єктом, за допомогою виконання конкретних творчих завдань, спрямованих на формування самостійності й гнучкості мислення, педагогічної рефлексії, потреби в успішній діяльності [7].

Для розвитку вчителя як конкурентоспроможного фахівця ми ставили такі завдання:

- уточнити на основі аналізу психолого-педагогічної діяльності сутність понять “конкурентоспроможність учителя”, “пошукова діяльність”, “творча діяльність” педагога;
- визначити критерії і розробити показники конкурентоспроможності вчителя, забезпечити їх виявлення діагностичними матеріалами;
- створити освітню програму з формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності;
- розробити конкретні творчі завдання для залучення вчителів до пошукової та творчої діяльності з метою формування конкурентоспроможності особистості вчителя;
- експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності, розробити відповідні методичні рекомендації і запровадити їх в практику роботи освітніх установ [5].

Теоретичний аналіз дозволив уточнити поняття “конкурентоспроможність” учителя і розглядати її як стратегічну якість, що відображає необхідність випередження професійною

освітою запитів сучасної педагогічної практики. У процесі дослідження нами були розроблені умови формування конкурентоспроможності вчителя, а саме:

- визначено критерії і показники ефективності формування конкурентоспроможності вчителя в єдності і взаємозв'язку когнітивного, мотиваційно-ціннісного і дієво-операційного компонентів;
- окреслено мету і розроблено зміст освітньої програми із формування конкурентоспроможності вчителя;
- розроблено зміст конкретних творчих завдань, пошукових форм, методів, спрямованих на залучення вчителів як активних і усвідомлено дієвих учасників пошукової діяльності з метою формування конкурентоспроможності вчителя (тести, аналіз, оцінка, досвід).

Важливим аспектом дослідження є, на нашу думку, виявлення передумов уведення поняття “конкурентоспроможність” як стратегічної якості вчителя в педагогічний тезаурус: розвиток ринкових відносин у сфері освіти, зміст державних документів з модернізації української освіти, наукові дослідження критеріїв якості підготовки вчителів. Цілісність особистості вчителя вимагає з'ясування актуальної інтеграційної якості. Такою якістю є конкурентоспроможність [4]. Звернення до етимології слова “конкурентоспроможність”, аналіз психолого-педагогічної літератури, даних анкетування вчителів, викладачів педагогічних вузів і інститутів післядипломної педагогічної освіти та студентів дозволили визначити поняття “конкурентоспроможність” учителя як стратегічну якість учителя і розробити модель даної особистісної якості, в якій показники критеріїв розписано через особистісні компоненти: 1) когнітивний, 2) мотиваційно-ціннісний, 3) дієво-операційний. Конкурентоспроможність – якість, що дозволяє вчителю бути більш вимогливим серед інших в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг, при цьому “вигідними особливостями” такого фахівця є високий рівень самостійності й гнучкості мислення, педагогічної рефлексії, стресо-стійкості й потреби в успішній діяльності (табл. 1).

Таблиця 1.

Особові компоненти конкурентоспроможності

Конкурентоспроможність вчителя	
<p><i>Самостійність і гнучкість мислення</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Знання про процес раціональних способів вирішення педагогічних завдань. 2. Інтерес і наполегливість у вирішенні педагогічних завдань. 3. Уміння варіативно вирішувати поставлені завдання; інтерпретувати отриману інформацію. 	<p><i>Педагогічна рефлексія</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Знання суті й призначення педагогічної рефлексії; усвідомлення її необхідності для організації цілісного педагогічного процесу. 2. Бажання критичного оцінювання себе і результатів своєї діяльності. 3. Уміння аналізувати свою діяльність; оцінювати свої професійні можливості; прогнозувати свій розвиток.
<p><i>Стрессова стійкість</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Знання про способи збереження стресової стійкості. 2. Оптимістичні установки особи; не конфліктність. 3. Уміння володіти особою під час вирішення завдань (проблем) у несприятливих умовах. 	<p><i>Потреба в успішній діяльності</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Усвідомлення цілей своєї діяльності. 2. Ініціативність; бажання бути лідером. 3. Уміння організувати себе та інших (для успішної діяльності).

Пошукова діяльність може розглядатися як самостійний вид у структурі діяльності педагога, що розуміється як організація послідовних аналітичних, дослідно-експериментальних і контрольно-оцінних процедур та операцій на кожному етапі

педагогічного процесу з метою підвищення його якості. Ми розглядали узагальнену модель готовності педагога до даної діяльності. У моделі відбито структурно-функціональну змістову характеристику пошукової діяльності в цілому, розписано три групи критеріїв готовності педагога до неї (когнітивний, дієво-операційний і мотиваційно-ціннісний), указано рівні готовності (допустимий, дифузний, оптимальний) [7] (табл. 2).

Визначено, що формування професійних якостей педагога в процесі пошукової діяльності базується на тому, що вчитель є суб'єктом даної діяльності і учасником контролю, оцінювання та аналізу своєї професійної підготовки, зокрема формування конкурентоспроможності.

Таблиця 2.

Критерії готовності до пошукової діяльності

<i>Когнітивний</i>	<i>Дієво-операційний</i>	<i>Мотиваційні цінності</i>
1. Знання суті функцій, принципів, методів пошукової діяльності. 2. Знання механізмів організації педагогічного процесу на основі даних, отриманих у результаті пошукової діяльності.	1. Уміння вивчати, аналізувати, контролювати і оцінювати педагогічні явища, факти. 2. Уміння самостійно підбирати, модифікувати і розвивати методи контролю, аналізу і експертизи з конкретними завданнями. 3. Уміння самостійно інтерпретувати отримані дані, робити висновки. 4. Уміння організувати разом з учнями аналіз і оцінку діяльності і разом приймати рішення.	1. Потреба в пошуковій діяльності при організації цілісного педагогічного процесу. 2. Потреба в самовдосконаленні. 3. Прагнення формувати і розвивати знання і уміння в пошуковій діяльності.

Значення пошукової діяльності у процесі формування конкурентоспроможності визначається відповідністю формування сукупності пошукових форм, методів і засобів, конкретних навчальних завдань, обліком різних видів впливу викладача на учня (пряме, непряме, опосередковане і так далі) в процесі взаємодії, доцільністю корегування педагогічного процесу тощо.

Розгляд педагогічних можливостей пошукової діяльності дозволив сформулювати гіпотетичні умови формування конкурентоспроможності вчителя в процесі даної діяльності: засвоєння основ пошукової діяльності як засобу формування конкурентоспроможності вчителя; залучення вчителя до пошукової діяльності за допомогою виконання конкретних творчих завдань. У результаті аналізу теоретичних передумов, розроблено концептуальні основи формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності:

- суть формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності – взаємодія вчителя і учнів у процесі пошукової та творчої діяльності, експертизи, контролю і аналізу результатів діяльності;
- мета – конкурентоздатна особистість, “вигідними особливостями” якої є високий рівень самостійності й гнучкості мислення, педагогічної рефлексії, стресової стійкості і потреби в успішній діяльності;
- методологічна основа досліджуваної якості – особистісно-діяльнісний підхід, який розглядається як розвиток особистості вчителя в спільній діяльності (і педагога, і учня), розвиток індивідуальних особливостей учителя в процесі вирішення загальних завдань, активізації процесів саморозвитку, самовиховання і самоосвіти;
- провідний принцип – принцип гуманістичної взаємодії суб'єктів пошукової діяльності;
- ключова ідея: ефективність процесу формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності визначається його активністю в даній діяльності;

- провідний засіб – пошукова, творча діяльність;
- умови ефективності формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності:
 - визначено критерії й показники конкурентоспроможності вчителя як основа діагностики формування даної якості;
 - розроблено і реалізовано освітню програму, спрямовану на засвоєння вчителем знань і умінь пошукової діяльності як засобу формування конкурентоспроможності вчителя і усвідомлення ним необхідності формування даної якості;
 - учителів залучено до пошукової діяльності, вони є її суб'єктами за допомогою виконання конкретних завдань, спрямованих на формування самостійності й гнучкості мислення, педагогічної рефлексії, стресової стійкості, потреби в успішній діяльності [5].

Критерії визначення ефективності формування конкурентоспроможності вчителя в процесі пошукової діяльності: конкретні знання, уміння, стосунки вимагають дослідно-експериментальної перевірки. Для діагностики результативності формування досліджуваної якості були розроблені критерії характеристики рівнів конкурентоспроможності (табл. 3).

Таблиця 3.

Критерії характеристики рівнів конкурентоспроможності особи майбутнього вчителя

<i>Критерії</i>	<i>Характеристика за компонентами особистості</i>	<i>Низький рівень</i>	<i>Середній рівень</i>	<i>Високий рівень</i>
1	2	3	4	5
Самостійність і гнучкість мислення	Інтерес. Наполегливість вирішення педагогічних завдань (проблем)	Виявлено рідко	Виявляється залежно від ситуації	Виявляється завжди
	Знання про процес, раціональні способи розв'язування педагогічних проблем	Має увагу	Знає і розуміє	Знання на рівні переконань
	Уміння варіативно вирішувати завдання, інтерпретувати отриману інформацію	Завжди пропонує один варіант рішення	Самостійно за зразком. Завжди пропонує два варіанти рішення	Абсолютно самостійно. Завжди пропонує три і більше варіанта рішення
Педагогічна рефлексія	Бажання критично оцінювати себе і результати своєї діяльності	Рідко висловлює бажання	Залежно від ситуації	Завжди на рівні потреби
	Знання суті і значення педагогічної рефлексії; усвідомлення її необхідності для саморозвитку	Має уяву; усвідомлює під зовнішнім впливом	Знає і розуміє; усвідомлює самостійно	Знання на рівні переконань; переконання в необхідності
	Уміння аналізувати свою діяльність, оцінювати свої професійні можливості, прогнозувати свій розвиток	За допомогою	Самостійно за зразком	Абсолютно самостійно

1	2	3	4	5
Стресо- стійкість	Установка типу конфліктності	Рідко вірить в успіх: конфліктний декструктивно	Частіше за все вірить в успіх; характер конфліктності залежить від ситуації	Оптимізм як життєва цінність; конфліктний продуктивно
	Знання про способи збереження стресовій стійкості	Має увагу	Знає і розуміє	Знання на рівні переконань
	Уміння володіти собою при вирішенні завдань (проблем) у несприятливих умовах	За допомогою	Володіє собою в типовій ситуації	Володіє собою і ефективно вирішує завдання
Потреба в успішності діяльності	Ініціативність; бажання бути лідером	Рідко ініціа- тивний, ” пози- ція “вимуше- ного лідера” (призначення)	Ініціативний залежно від ситуації; позиція “ситуативного” лідера	Завжди ініціативний; позиція “універсального” лідера
	Усвідомлення цілей своєї діяльності	За допомогою	Знає і розуміє	Знання на рівні переконань
	Уміння організувати себе й інших для успішної діяльності	За допомогою	Залежність від ситуації	Самостійно, незалежно від умов діяльності

У результаті діагностичних заходів було встановлено, що в експериментальних групах високий рівень конкурентоспроможності мають 7,4% вчителів, середній – 48,3%, низький – 44,3%.

У процесі дослідження нами була обґрунтована необхідність проведення аналізу реалізації освітньої програми розвитку у вчителя знань і умінь пошукової діяльності як одного з обов’язкових видів діяльності для формування конкурентоспроможності [7].

Залучення вчителів до пошукової діяльності здійснювалося за допомогою їх попереднього ознайомлення з критеріями аналізу і оцінювання кожного заняття (уроку, етапу навчання). На завершальному етапі у процесі застосування різних діагностичних заходів було виявлено рівні сформованості конкурентоспроможності вчителів у процесі пошукової діяльності [4]. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи підтверджує ефективність проведеного дослідження відповідно до поставлених цілей і завдань.

Можна зробити висновок, що формування конкурентоспроможності вчителя є актуальним напрямом у професійній педагогіці з огляду на соціально-освітні умови, що склалися. Конкурентоспроможність є стратегічною якістю особистості вчителя. Пошукова діяльність – самостійний вид педагогічної діяльності, що передбачає взаємодію вчителя і учнів. Вона має найбільший потенціал формування конкурентоспроможності особистості вчителя з позицій існуючих форм, методів, засобів об’єктивного, стимулювального оцінювання, систематичного контролю, аналітичного супроводу процесу підготовки вчителя і його корегування.

Формування конкурентоспроможного вчителя в процесі пошукової діяльності обумовлюється діагностикою конкурентоспроможності як особистісної якості на основі певних критеріїв і показників: самостійності і гнучкості мислення, педагогічній рефлексії, стресовій стійкості; розробкою і реалізацією освітньої програми залучення вчителів до процесу пошукової діяльності за допомогою конкретних дослідно-експериментальних завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Максимова В.Н. Акмеология школьного образования. – С-Пб., 2000.
2. Полунев Ю. Шкільний світ. – Травень. – 2005.
3. Карамушка Л.М. Психологічні основи управління в системі середньої освіти. – К.: ІЗМН, 1997.
4. Матини Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности. – М.: МПСИ, Воронеж, 2002.
5. Семикіна М. Конкурентоспроможність працівника та ціна робочої сили на ринку праці // Україна: аспекти праці. – 1999.
6. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін. – К., 2003.
7. Чупрова О.Ф. Формування конкурентоспроможності особи майбутнього вчителя в процесі експертно-аналітичної діяльності.

УДК 378

О.В. Іванова

ШЛЯХИ ЗАСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІРРЕАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ НА ТЕКСТОВІЙ ОСНОВІ

У статті обґрунтовуються шляхи засвоєння студентами-філологами категорії ірреальної модальності та її засобів вираження на текстовій основі, способи використання тексту з метою ознайомлення з тими граматичними поняттями, сутність яких найвиразніше проявляється в їх мовленнєвій функції.

The article is devoted to the ways of mastering by the philological students the category of unreal modality and the means of its expression in the base of the text, the ways of the usage of the text with the object of acquaint with that grammar concepts which essence is the most brightly shown in their function of the language.

Організація навчального процесу у вищому закладі освіти з орієнтацією на модель майбутньої педагогічної діяльності студента – необхідна умова сучасної системи освіти, в результаті якої навчально-пізнавальна діяльність має відбитися у професійній з відповідною зміною мети, потреб, дій та засобів.

Оскільки на філологічних спеціальностях мова і мовлення стають предметом фахового вивчення, то усвідомлення засобів мови – важливий чинник формування мовленнєвої діяльності як провідної. Якісна лінгвістична підготовка є фундаментом педагогічної майстерності вчителя-словесника. Вона передбачає засвоєння системи мовних теоретичних знань і оволодіння мовленнєвими навичками. Високоякісне мовлення забезпечує ефективність процесу передачі знань, обміну інформацією, сприяє вдосконаленню пізнавально-практичної діяльності, регулює взаємовідносини між викладачем та студентами. Досягнення майбутнім учителем поставленої мети має відбуватися лише за умов глибокого осмислення питань мовознавчої теорії, усвідомлення зв'язку одного явища з іншим, володіння системою мови й законами її функціонування.

Мета статті – виявити шляхи засвоєння студентами філологічних спеціальностей засобів вираження категорії ірреальної модальності на основі тексту.

Модальність тісно пов'язана з семантичним значенням речення. Не можна назвати висловлення реченням, “якщо в ньому не виявлено хоч якого-небудь вираження модальності” [1: 44].

Категорією модальності (або її елементами) займалися такі вчені: Ш. Балі, О. Буніна, В. Виноградов, І. Вихованець, М. Трепл, З. Долгополова, Є. Зверева, І. Намакштанська, І. Хлебнікова та ін.